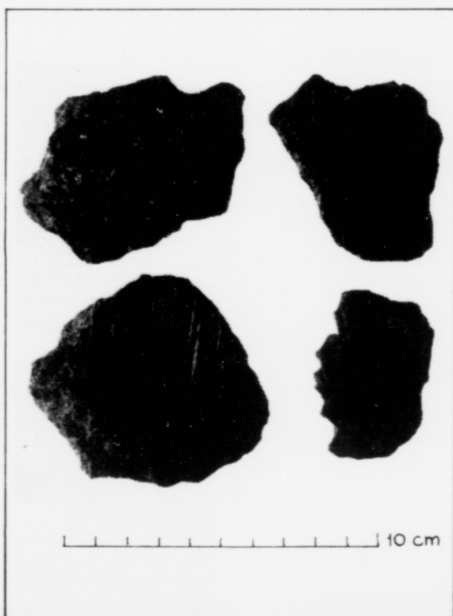

Sandavágur um 1930. Myndin visir, at enn er gamla búsetingarmynstr-ið so at siga varðveitt: Steigin liggur fyrri seg innast við Stóra og Sandur ytri, uttan fyrri oyri. dygst við sjóvarmálan. Tó siggjast einstök hús nú at vera bygd uttanfyrri heimrustirnar, og tey fyrstu húsini eru komin vestanfyri Stóra. Av tí at máað er undan bakkanum á Sondum, er laðað upp undir hann. Tí hevur eisini sum frá leið verið neyðugt at flyta bæði hús og kirkjustað niðanfrá.

Bústaðaleivdir innan fyrri Heygagerði

Dømi um brot av baksturhellum.

eru funnin víða hvar í fornfrøðiligum rannsókn-um í Føroyum. Av tí at rá-evnið, ið tær eru úr, ikki finst í Føroyum, hevur verið hildið, at tær, eins og brýnini, mundu vera innfluttar, helst úr Noregi. Kanningar hava nú vist, at baksturhellubrot úr Føroyum eru av sama uppruna sum tey norsku.

Tað, at fólk her á landi fyrr hava nýtt baksturhelli, er vitnisburður um, at flatbreyð er nýtt til matna. Hetta kenna vit ikki til í seinni tíð, ella tí sum vanliga verður nevnt tí gamla bóndasamfelagnum. Vit vita bert um drýlin, ið hevur verið bakaður í eiminum á grúgvuni ella fyrstaðnum. Hinvegin vita vit ikki, hvussu gaml drýlurin er í føroyska húsarhaldinum. Hesin sið-søguligi spurningurin skal ikki greinast her, men vónandi verður høvi at viðgera hann seinni.

Umframt teir her umrøddu gripabólkar, varð funnið brot av vaðsteini og bronsubrot, ið helst stavar frá einumhvørjum ilati.

Tíðarfesting

Tíðarfestingin av føroysku bústaðaleivdunum er ikki uttan vansar. Størsti vansin er ofta tann, at gripatilfarið av heimligum uppruna er so einhátt, at tað væl kann hava verið nýtt í öldir. Tí er torført at nýta tað til tíðarfestingar. Stóru býarrannsóknirnar í Noregi eftir seinna heimsbardaga hava givið møguleikar fyrri at seta upp tíðarreiðir fyrri ymsar gripabólkar har. Hetta gevur okkum høvi til at knýta gripir, ið mettir verða at vera av norskum uppruna, funnin í Føroyum, til hesar tíðarreiðir, sum sostatt kunnu vera leiðbeinandi fyrri okkara tíðarfestingar.

Baksturhellurnar, ið sum áður umrøtt eru innfluttar úr Noregi, verða har tíðarfestar til miðöld ikki eldri enn 1050-1100. Yngsta vissa umrøða í skrivaðum heimildum av baksturhellum er frá miðskeiðis í 1500-árunum.

Esini er funnin hópur av malarsteinum, ið lógu spjaddir víða um í rannsóknarøkinum. Hesir hava skillingar verið í eldi og eru hitasprongdir. Slikir hitasprongdir malarsteinar eru heilt vanligir at finna í fornum bústaðaleivdum her á landi. Mett verður, at hetta eru malarsteinar, sum eru upphitaðir í eldi, og sum síðan verða lagdir í ilot við einumhvørjum lógi. Hetta fyrri at lógurin kann verða upphitaður uttan at sjálvt ilatið kemur í samband við eldin. Hesin upphitingarháttur er væl kendur í øllum grannalondum okkara, og verða hesir steinar har oftast nevndir kókisteinar. Teir upphitaðu steinarir mislitast og kløvna, tá teir koma úr eldinum og knappliga verða avkøldir í lógnum.

Hesar hitasprongdu malarsteinar eiga vit eisini at hava í huga í sambandi við tíðarfestingar-spurningin.

Býarrannsóknirnar í Noregi hava vist, at kókisteinar mest eru at finna í flánum frá tíðliga í miðöld. Tó er ymskt ið bendir á, at úti á bygd ið eitt nú Norðurnoregi eru teir at finna longur upp í miðöld. Hinvegin eru teir ikki funnin í eftirtrúðarflánum. Verður tí sagt, at kókisteinar har hoyra miðöldini og tíðindi undan henni til.

Har hitasprongdir malarsteinar eru funnin her á landi — her verður ikki hugsað um beinleiðis fornfrøðiligar rannsóknir, men meiri um ymsk grevstrararbeiði, ella har teir siggjast at vera ruddir úr bakkanum niðri í fjøruni — hevur verið vanlig at taka teir sum tekin um forna búseting á staðnum. Tíðarfestingin í Noregi tykist samsvara hesum sjónarmiði, og gevur okkum eina ábending um tíðarfesting til miðöld.

Millum teir gripir, ið eru av heimligum uppruna, og sum við vissum fyrvirni kunnu hjálpa okkum eitt sindur á leið tíðarfestingin viðvíkjandi, eru ilatabrotini úr føroyskum leiri. Grundað á ta vitan —

Simun Arge, fornfrøðingur

um enn hon er litil — vit í dag hava um heimligu ilatagerðina, megu vit halda fyrri vist, at hon er miðaldarlig.

Hvussu tíðliga í tíðini, fólk her á landi eru farin undir at evna ilot úr leiri, er eingin víska fingin fyrri enn. Ikki er tó ov nógv sagt, at tilíkt virki er farið fram longu tíðliga í miðöld. Í bók síni um Føroyaferðina í árunum 1781-82 skrivur Svabo, at leirilót verða gjørd í ávisum bygdam, serliga í Leirvík og úti í Koltri. Tað tykist sum, at tá hevur føroyska leirilátagerðin ikki verið vanlig longur. Men tá høvdu føroyingar eisini aðrar møguleikar at ognar sær ilot av leiri til mong ymsk endamál, nevniliga reyðvørur sum hevði tikið seg upp í londunum fyrri sunnan: krússapottar, fæt og pannur, og sum vórðu innflutt til landið í stórum nøgdum.

Samanumtikið má sigast, at hóast gripatilfarið er einhátt og enn ikki so rúgvismikið, so talar gripaheildin greitt fyrri eini tíðarfesting av bú-

staðaleivdunum innan fyrri Heygagerði til miðöld, kanska hámiðöld.

Tað er av týðningi, at eingir gripir av yngri uppruna eru funnin í kulturláunum. Hinvegin eru eingir gripir, sum benda á serligt elli, og sum kundu hálað tíðarfestingin longri aftur í tíð.

Sum tað er framgingið, er tíðarfestingin einans grundað á fornfrøðiligt tilfar. Framhaldandi rannsóknin fer at leggja dent á at fáa til vega náttúrufrøðiligar kanningar, til tess at tíðarfestingar-spurningurin verður viðgjørdur á breiðari grundarlagi.

Verður hugt at gripatilfarinum sum heild, verður lagt til merkis, at gripabólkar, sum annars mugu sigast vera vanligir í fornum bústaðaleivdum her á landi, eitt nú ilatabrot úr fitisteini, og renlar evnaðir úr ymskum tilfari, enn ikki eru at finna millum teir her umrøddu gripir. Kann tó vísa á, at tá Sverri Dahl í 1956 rann-